

BOEKEN

EVELINE VANFRAUSSEN

Over de nood tegen te spreken en het verlangen nooit aan te komen

De schrijver zit alleen in een kamer,
de lezer zit alleen in een kamer.

P.F. Thomése

P.F. Thomése, *J. Kessels: The Novel*. Contact, Amsterdam/Antwerpen, 2009.

Overschrijven

OVER EEN STRAAT VLIEGEN IS NIET hetzelfde als erin lopen, net zomin als een tekst lezen hem overschrijven is. Straat en tekst hebben een heel andere impact al naargelang je voor de ene of de andere activiteit kiest, leert Walter Benjamin in een fragment in *Eenrichtingsverkeer*:

Wie vliegt ziet alleen hoe de weg door het landschap schuift, de weg ontrolt zich volgens dezelfde wetmatigheden als het terrein dat eromheen ligt. Alleen wie hem afloopt, ondervindt zijn gezag, en ervaart hoe uit hetzelfde landschap dat voor de vlieger slechts een uitgespreide vlakte is, bij elke bocht verten, belvédères, open plekken, uitzichten te voorschijn worden geroepen zoals op het commando van een officier soldaten uit de linie treden. Precies zo commandeert alleen de afgeschreven tekst de ziel van wie zich met hem bezighoudt, terwijl wie alleen maar leest de nieuwe aanzichten op zijn innerlijk nooit leert kennen waarvoor de tekst — deze straat door het zich telkens weer verdichtende innerlijke oerwoud — de weg baant. Want de lezer gehoorzaamt slechts de bewegingen van zijn ik in het vrije luchtruim van de dromerij, maar de afschrijver laat zich door deze weg die zich baant commanderen.

Wie vliegt of leest houdt afstand, blijft buiten het bereik van de weg of tekst én van 'de ziel'. Daar hoog in de ijle lucht zijn enkel de aanwijzingen van het 'ik' hoorbaar, ze zit dicht met vertrouwde voorstellingen. Beneden blijven weg en tekst stomme, bevatbare materie die zich mechanisch bij het al gekende voegt. Maar wie op de weg of in de tekst neerdaalt en hen van begin tot einde volgt, niet enkel met het oog, maar te voet, met de hand — hoofd en lichaam vinden elkaar weer —, zich er met volle aandacht ophoudt, moet hen wel erkennen als dwingende zelfstandigheden, kan niet langer doof blijven voor hun gebiedende stem, niet blind voor hun ontsluitend en openbarend vermogen. Eerst zelf nog ondergebracht in bekend gebied, tonen zij nu het terrein op ongekende manieren. Wat netjes was samengebracht tot een effen vlak, een rechte

lijn, is in feite een verzameling van heterogene, op zichzelf staande entiteiten. En het omringende landschap van de overgeschreven tekst blijkt de binnenwereld van de kopiïst te zijn. Wie de weg niet schuwt stapt zonder meer dat onoverzichtelijke bos binnen waar het regelend ik zich ver van pleegt te houden. Voor Benjamin heeft intense aandacht voor de tekst meteen repercussies voor de beleving van het zelf. Bij wie bereid is woord na woord door de vingers te laten gaan, loopt de tekst als een weg naar binnen; hij biedt hem andere, onverwachte mogelijkheden om naar zijn innerlijk te kijken. Of met Thomése: 'Men heeft de omweg van de ander nodig om zichzelf te zien.' Wie de tekst van een ander nog eens schrijft, neemt die tekst over en splijt de eigen binnenwereld open. De binnenzichten die zich voor de kopiïst openspreiden zijn weliswaar louter gezichten, uitzichten, beelden, geen inzichten. Van intellectuele beheersing kan hier geen sprake zijn; het redelijke ik, dat zich hoog verheven waant boven lichamelijke gewaarwordingen en opwellingen, raakt ontredderd.

Schrijven

Dát zelf, daar heeft ik het niet graag over, daar daalt ik niet graag in af. Omdat ik er de taal niet kent. De taal van het zwijgen.

P.F. Thomése

Schrijven over de ingrijpende werking van de tekst, over de verwarrende confrontatie met al die krommingen en afwijkingen in de tekst en wisselende beelden in je eigen binnenste is een heel andere zaak. Hoe verleidelijk is het niet om nu het kopiëren is afgerond en het afschrift daar ligt toch snel terug te grijpen naar de geijkte vormen en terminologieën van de maatschappelijk ingenestelde groepen die zich uitspreken over literatuur, naar begrippen en voorstellingen die in het dagelijkse leven zo vanzelfsprekend van mond tot mond gaan of, misschien minder verwerpelijk maar daarom niet minder dor, naar het eigen, door de jaren heen bijeengesprokkelde jargon. De talloze hoogst particuliere, momentane impressies, sensaties ... die zo-even tijdens het overschrijven nog allesoverheersend waren, bieden bovendien weinig weerstand; uitermate vluchtig, onduidelijk en zwak staan ze nergens tegen de harde abstracties. Zowel de gekopieerde tekst als zijn kopiïst dreigen gedurende het schrijven hun specificiteit te verliezen, te worden teruggebracht tot een aantal herkenbare en handzame karakteristieken, inwisselbaar te worden. Maar er speelt natuurlijk ook iets anders mee. Met het schrijven, zelfs alleen al de gedachte aan het schrijven, de nakende openbaarheid, steekt de onuitroeibare neiging de kop op om te voldoen aan de eisen van daarbuiten hoogst gerespecteerde meesters, het kille vernuft bijvoorbeeld. In de luie zetel misschien nog bereid zich bloot te stellen aan de

835 tekst en het eigen ik op het spel te zetten, geeft deze sensibele waaghals zich eenmaal achter scherm en klavier onvoorwaardelijk over aan de ingesleten hebbelijkheid de tekst te willen doorzien, op te helderen, de tekst als raadsel, vraagstuk te benaderen. (En toch, kan je in een volledig gemediatiseerde samenleving nog zo argwanend staan tegenover dat scherpzinnige verstand dat misschien nog wel erg wordt gewaardeerd, maar zelden nog gediend? Is dit niet al te zeer de houding van iemand die ontgoocheld een enghartige academische wereld achter zich heeft gelaten? Uiteindelijk hongert ze evenzeer naar luciditeit als naar een lichamelijke, existentiële inzet.)

Nee zeggen

Bevreesd dat er nooit meer werkelijk iets veranderen zal, nooit meer iets bewegen, wil ze haar ik almaar riskeren, blijft ze onverdroten teksten overschrijven, laat ze het vliegen toch altijd maar weer voor wat het is en gaat ze opnieuw stappen. Enigszins misplaatst misschien, traag willen wandelen in een ‘verbale remake van een B-film, die leest als een Toyota Kamikaze in de *fast lane*’, zoals de speciaal voor de roman ontworpen website www.jkesselsthenovel.nl hem omschrijft. Maar let op haar schoeisel. Weliswaar niet langer de uitermate weerspannige legerbottines (die ze overigens slechts zeer kortstondig droeg, en bovendien wat laat — ze was tenslotte een laatbloeier, nu ja, tot volle ontplooiing was ze dan ook weer nooit gekomen), maar toch nog steeds stevige laarsjes. Ze stapt verwoed; het stampende ritme van Coils ‘Penetralia’ dat in haar hoofd galmt vuurt haar aan. ‘Ich brauche Luft’, gilt ze met Nietzsche, met Thomése. Ze blijft nu en dan last hebben van zogenaamd puberale opstoten, de nood boosaardig uit te vallen tegen het in alle maatschappelijke domeinen vigerende pragmatisme en instrumentalisme, tegen de conventies aan te schoppen, de volgzamen, ook die braverik in zichzelf, te kakken te zetten, kortom welhaast fysiek uiting te geven aan haar ‘weigering zich uit te leveren’ zoals Sloterdijk dat ergens formuleert (als was ze een misdadiger die zich heeft vergrepen aan zijn vaderland en er niet aan denkt om zijn vrijstaat te verlaten). Nee!

En dan stoot ze, pardoes, op P.F. Thomése en J. Kessels, daar langs die autosnelweg. Misschien steekt ze ze wel bij zich, eentje in elk van haar beide jaszakken. Want hoort ze daar niet ook bij hen een hazenhart kloppen? Niet dat het hun aan vrankheid zou ontbreken; integendeel, tam zul je ze niet krijgen. Maar hebben ook zij niet in de wereld een ‘dodelijke jager’ herkend, altijd uit op buit? Nadert het benauwende gevaar, dan kiezen zij onverwijld het hazenpad. Maar vielen ook daar geen schoten? De omgekeerde wereld, de inhalige jager beschoten door

836 twee hazen! Hoewel, hazen zijn geen vechtersbazen. Maar probeer ze nooit in huis te houden, ze schijnen te ontploffen!

Een nee van P.F. Thomése

In 'De ongevestigde orde' noemt P.F. Thomése '[h]et negatieve, het ontkennende' 'een onderschatte waarde'. Zijn nee gaat, zoals ook blijkt uit zijn vorige boek *Nergensman* (2008), naar '[d]e wereld', 'de werkelijkheid', 'de maatschappij', of de van kracht zijnde vormen van spreken. Die wereld is tenslotte voor hem van geen betekenis; Thomése heeft het over 'de hele rotzooi', 'die handel', 'de woordenzwendel', 'een naamloze vennootschap [...] waarvan men een pakketje aandelen in de maag gesplitst heeft gekregen'. De werkelijkheid is rot, bedorven, slecht, corrupt; kortom, zij is als een transactie van zakelijke aard waar een luchtje aan zit. De wereld verspreidt een onaangename, kwalijke reuk, ze stinkt. Ze bestaat slechts uit ' clichés', 'voorgedrukte emoties en ambities', 'conventies', 'aangeleerde percepties', 'overgeleverde begrippen, voorgekauwde en weer uitgespuugde inzichten, clichéformuleringen, gestandaardiseerde waanbeelden' of meningen, gevoelens, gedragingen, verlangens, houdingen die algemeen verstaanbaar zijn, die, van oudsher bekend, onveranderd gebruikt worden, of braaf over te nemen voorwerpen, 'tweedehandse kleren van naaktgeboren kutkeizertjes'. Stilstaand water rot. Gewoon even negeren, doen alsof de werkelijkheid niet bestaat volstaat niet. Ze is immers niet alleen ondeugdelijk, ze is ook zonder meer schadelijk. '[D]e verbale uitzaaiingen die mij letterlijk in mijn bestaan bedreigden', 'de dooddoeners, de clichés', ze vormen een gevaar voor Thoméses leven. Ze zijn 'benauwend en beklemmend', ze laten hem geen ruimte, maken hem het ademen moeilijk. Al die woorden waarmee niemand in het bijzonder nog iets te maken heeft, die op geen enkele wijze getekend zijn door de eigenaardigheden van een levend individu zijn als krachten die, zelf onveranderlijk, met geweld hun grondgebied onophoudelijk vergroten. Imposant is de macht van 'de algemene werkelijkheid'. Zij wordt niet alleen uitgedragen door gezagdragers, 'mijn ouders, mijn leraren, mannen met hoeden en tassen', of 'nieuwslezers', 'reclamemakers', 'onderwijsdeskundigen, kundigen überhaupt', 'beleidslieden', maar evengoed door 'critici en andere literatuuruitleggers'. Zij wordt nog versterkt dankzij 'het koor van de aangepasten en de aangepast onaangepasten', dankzij de massa volgelingen die niet ophoudt haar waarheden mechanisch te herhalen. Deze kwaadaardige, tirannieke wereld, ook al behoort zij toe aan de 'gematigde middelmatigen', kan je niet voorbijzien, zij moet aan stukken, geheel verdwijnen, ophouden te bestaan. Haar ontkennen betekent voor Thomése 'hakken', 'breken', 'kapot' maken, 'te gronde' richten, 'vernietigen', een waarde die hem werd bijgebracht door zijn

837 zelfgekozen leermeesters, schrijvers die zich onderscheiden door hun ‘superieure onverzoenlijkheid’. Nooit zal hij met deze wereld vrede hebben, strijdvaardig schaaft hij zich achter Nietzsches uitspraak: ‘Ich bin kein Mensch, ich bin Dynamit.’ Laat hem, ter wille van de wild stromende werkelijkheid, die geprefabriceerde taal toch opblazen!

En nog eens nee

In de roman *J. Kessels: The Novel* (2009) toont ene P.F. Thomése, als personage en als verteller, zich allerminst inschikkelijk, net zomin overigens als J. Kessels, zijn ‘reisgenoot’; ze rijden tenslotte niet zomaar rond in een Toyota *Kamikaze*. De weerspanning van de helden betreft Berend de Bray, ‘oprichter/eigenaar van het onderzoeksbureau De Bray & Partners’, ook wel Bertje de Braaij, zoon van de eigenaar van de Cafeteria Van Vroeger, en diens projecten, eerst de queeste in de Hamburgse havenbuurt naar ‘een vermiste Nederlander’, Perry Boone, de ‘directeur-grootaandeelhouder’ van ‘een bemiddelingsbedrijf’, tevens “de trotse voorzitter” van de Hollandse supportersvereniging van Sankt Pauli’ (en, zoals uiteindelijk nog zal blijken, ‘pooier’, ‘hoerenloper’ en Bertjes ‘zwager’), waarin zij een rol krijgen wegens hun ‘kennis van het Duitse voetbal’, en vervolgens de oplossing van een moordzaak. Deze Berend, alsook de vermiste, verschijnen uitsluitend als bekleeders van hun maatschappelijke functie, als bedrijfsleiders, als managers die hun bedrijf organiseren zoals het hun werd aangeleerd in een managementcursus. Geringschattend verwijzen de verteller en het personage P.F. Thomése naar hen als ‘dat stuk kantoormisère’, ‘een of andere doorvergaderde bedrijfseikel uit Breda’, ‘die vermiste vergadertijger uit Breda’, ‘zo’n bedrijfskundige’. Hun aangeleerde vak legt hun een strikte gedragscode op; hun functie wordt tot een rolletje met een kostuum, een ‘kantooroverhemd’, een ‘kantoorjasje’ en een ‘das’, enkele attributen, ‘een businesskoffer’ en een ‘diplomatenkoffertje’, een typisch taalgebruik, ‘het bedrijfskundige jargon’ of managementtermen zoals ‘prospects’, ‘accounts’, ‘targets’ ... de taal zo typisch voor ‘hoogglanzend promotiemateriaal’ en tot slot een paar handelingen of ‘kantoortrucs’, het ‘handenschudden’ bijvoorbeeld, of ‘vergaderen’. Ja, vooral ‘vergaderen’, ‘professioneel vergaderen’ welteverstaan. Eigenaardig toch dat juist deze twee nette heren, net als de hoeren van Sankt Pauli, het lijk in de kofferbak en in zekere zin ook de belabberd spelende Hamburgse en Bredase voetbalclubs, zo stinken. Hun mond een aars die zonder ophouden uitscheidingsproducten uitstoot die nutteloos of zelfs ronduit schadelijk zijn voor de mens?

De activiteit die Berend bij uitstek kenmerkt is het vergaderen; alles wat uit zijn mond komt vangt de verteller P.F. Thomése handig onder de

838 noemer ‘vergaderen’. Berend uit zijn nood aan ‘iets van ochtendoverleg’, ‘een conference call’, ‘een ordentelijk werkontbijt’ of hij is er al flink mee bezig, ‘Berend, die net lekker aan het vergaderen was geraakt’, ‘Berend [die] gewoon in zijn eentje verder [ging] met vergaderen’. Ook Perry Boone is er overigens niet vies van: ‘vergaderde Bertje op de achterbank een stukje met zijn zwager mee’. Dit ‘vergaderen’ omvat echter een reeks activiteiten die heel wat specifiekler zijn dan het algemene houden van een georganiseerde bijeenkomst.

Vergaderen is beraadslagen over ‘de te voeren strategie’ — het verdient aanbeveling om ‘eerst te overleggen wat we [...] precies gaan doen’. Vergaderen is plannen, zelfs ‘procedures’ vastleggen of een reeks acties afspreken die stap voor stap trouw dienen te worden uitgevoerd met het oog op een zeker resultaat.

Vergaderen is met ‘een taaie hardnekkigheid’ op je gesprekspartner, een tegenstrever als het ware, ‘inpraten’, hem ‘omlullen’, ‘doorpraten [...] [t]ot ze geen nee meer kunnen zeggen en kritiekloos jouw zegeningen ondergaan’, ‘zeuren’ of ‘alsmaar kalmpjes voortzuigen en -pijpen’.

Vergaderen is ‘uitleggen’ — Berend krijgt bij deze activiteit een pijp in de mond geduwd, ‘zo’n kromme Britse pijp’, waarvan de dampen de verteller terugvoeren naar ‘de dildodroomwereld van *TopPop*’. Vergaderen is bekendmaken wat nog onbekend was, ‘onthullen’, een licht werpen op wat nog duister was, het onbegrijpelijke vatbaar maken of ‘het plaatje rondbreien’, de losse eindjes met elkaar verbinden tot een samenhangend geheel, ‘puntjes’ selecteren die samen in een ‘rijtje’ kunnen, netjes de hoofd- van de bijzaken scheiden, de werkelijkheid in een strakke opstelling dwingen, ‘de lijn’, ‘de grote lijn’ of een rechtlijnig, ‘aannemelijk’ verhaal brengen, niet afwijken, recht op de finale af, ‘de conclusie’, ‘de ontknoping’, ‘de climax’, het hoogtepunt, het einde.

Vergaderen is woorden lozen die het menselijke handelen, gewaarworden en denken versmallen, verlammen, aan banden leggen of elk contact met een verwarrende werkelijkheid onmogelijk maken.

Berend, de man die spreekt en handelt volgens de voorschriften van zijn managementcursus, ‘de gezagsgetrouwe frituurzoon’, voor hem is de veronderstelling dat een bepaald gedrag gebruikelijk en gepast is en dus tot de conventies behoort voldoende om het over te nemen: ‘Ook Berend juichte mee, omdat hij dacht dat het zo hoorde. Met zijn diplomatenkoffertje tussen zijn benen geklemd stond hij daar met beide armen omhoog “Olé!” te schreeuwen, maar het kon evengoed ook “Heil!” of “Hurra!” zijn, als het maar onbeheerst hard klonk.’ Hij ‘trapte en klapte mee’, hij ‘ging even helemaal mee’, hij ‘brulde [...] met de massa mee’. Berend doet mee, hij doet wat de anderen doen, hij loopt in het lijntje, hij is als een hond aan de lijn. In het voetbalstadion van FC Sankt Pauli, waar hij

samen met J. Kessels en P.F. Thomése op zoek gaat naar Perry Boone, schakelt hij zich in in een volledig gelijkgemaakte wereld. Hij gaat op in het publiek — een massa, geen afzonderlijke toeschouwers —, dat wordt voorgegaan door de stadiondeejay met zijn ‘Duitse onderbuikrepertoire’, ‘zijn oer-Duitse potpourri van krautrock, schlager en prototechno’, ‘het van hogerhand aangegeven beulstempo’ en dat ritmisch en mechanisch eenzelfde reeks van bewegingen uitvoert als volgens een strikt programma, om uiteindelijk enkel nog de voeten op voorgeschreven wijze te bewegen, te ‘marcheren’. Berend wordt een van ‘die eentonige robots die hier massaal alternatief stonden te wezen uit naam van een unaniem aanvaard massa-individualisme’, een soldaat, een SS-soldaat haast. [D]e Duitse eenheidsworst’ kan Berend niet weerstaan, het is een kracht waar hij zich niet tegen verzet. Uiteindelijk raakt hij volledig onder de macht van de ‘uitzinnige Duitse vleesworstenparade’. Hij heeft ‘verwijde pupillen’; hij kijkt ‘verwilderd’. Verliest hij elk ethisch aanvoelen? De ervaring sterkt Berend in elk geval in zijn rol van daadkrachtige ondernemer: ‘Het relativerende was er een beetje af, het was ineens allemaal nogal dwingend en serieus, kreeg ik de indruk.’

(J. Kessels en P.F. Thomése houden zich afzijdig: ‘Alleen J. Kessels en ik bleven gewoon in onze kuipstoeltjes zitten en onze sigaretten roken. “Ik zou wel een bak koffie lusten zo langzamerhand,” verzuchtte mijn reisgenoot.’)

De personages P.F. Thomése en J. Kessels werken Berend en zijn projecten onophoudelijk tegen, de verteller P.F. Thomése is hun medestrijder. Zo dwarsbomen de helden de stappen die Berend zet om zijn onderzoek succesvol te kunnen afsluiten. J. Kessels voelt bijvoorbeeld weinig voor al dat vergaderen. Niet alleen formuleert hij herhaaldelijk een alternatieve houding: ‘Het is misschien het handigste om gewoon een beetje rond te kijken als we daar zijn. Dan zien we wel.’ Maar hij verstoort ook voortdurend Berends vergaderen: door zijn onbedaarlijke hoesten kan een gepland overleg eenvoudigweg niet plaatsvinden, of hij maakt tijdens het vergaderen niet ter zake doende opmerkingen, hij broemt mee met een liedje, hij verliest zijn aandacht, hij breekt een vergadering vroegtijdig op — ‘Of we konden gaan, vroeg J. Kessels, terwijl we alvast opstonden’. Kortom, J. Kessels neemt zijn rol als voetbaldeskundige in Berends zoektocht nooit ten volle op. Maar de rebellie van de helden neemt nog ingrijpendere vormen aan; ze negeren de gestes en attributen die Berend in de door hem gekozen maatschappelijke functie moeten bevestigen, ze tonen hun ‘opdrachtgever’ in al zijn onbeduidendheid. Zo laat de verteller P.F. Thomése voortdurend de verdrongen achtergrond van de man verschijnen, die zo graag een indruk van belangrijkheid wil wekken:

840 hij heeft het over '[o]nze favoriete frituuronderzoeker' en 'zijn cafetaria-bureau', hij laat hem zweten 'als een afgebakken bamischijf' of hij vestigt de aandacht op Berends 'Bommels' of 'Brabants' taalgebruik. Ook door hem letterlijk uit zijn kader te lichten, kleineren en verzwakken ze hun leider. J. Kessels gaat niet in op Berends wens om hem als een dienstbaar chauffeur aan de voordeur van zijn onderzoeksbureau te komen halen. Hij kiest als afhaalpunt 'de vluchtstrook van de A2': 'We stopten een of twee kilometer verderop en zagen een figuurtje met zo'n luchthavenkoffer op wielmpjes achter zich aan moeizaam onze kant op komen, terwijl passerende vrachtwagens zijn weerloze gestalte telkens met één klap uit beeld leken te vegen.' Hem 'met één klap uit beeld [...] vegen', hem als vuil met een borstelstreek wegvegen, de helden denken er inderdaad meermaals aan om zich van hem te ontdoen als was hij nauwelijks meer dan wat afval, hem te 'dumpen', te 'lozen'; het hele verhaal was tenslotte al begonnen met de weinig enthousiaste openingszin: 'Het begon allemaal met zo'n telefoontje waar ik echt niet op zat te wachten.' Maar dat doen ze uiteindelijk toch niet; P.F. Thomése kan hem gebruiken.

Een alternatief

P.F. Thomése en J. Kessels zeggen niet zonder meer nee; ze hebben ook een alternatief. Op Berends initiële project, de zoektocht naar Perry Boone, zet zich een ander, antithetisch, parasiterend, concurrerend project vast, het project van P.F. Thomése; het ligt er volledig in ingebed, maar breekt er uiteindelijk ook uit los. Met de terugkeer van de oude bekende in het leven van de schrijver dringt zich aan P.F. Thomése als het ware een eigen streefdoel op, Berends of beter Bertjes 'oudere zus, de vroegrijpe Birgit de Braaij, bijgenaamd B.B.'. P.F. Thomése, als verteller, structureert zijn verhaal overigens zodanig dat eerst zijn streefdoel verschijnt, meteen op pagina 13, en pas veel later dat van Berend, op pagina 19; ook in het vervolg van de roman onderbreekt hij het verhaal van Berends queeste onophoudelijk met dat van zijn eigen project. Berend en diens zoektocht maken trouwens alleen maar een kans in de roman dankzij zijn belang voor Thoméses queeste, als broer van en dus schakel met B.B., als Bertje, de door hemzelf verworpen gedaante. 'Ik moest hierbij in het bijzonder aan B.B. denken [...] en ik vond het ineens verschrikkelijk zonde als we Bertje zouden lozen.' Berend mag dan wel in het eigen project de onderzoeksleider van de helden zijn, uiteindelijk heeft hij een louter dienende rol.

P.F. Thomése houdt niet op met zijn zoektocht en die van Berend te contrasteren. Om te beginnen is Perry Boone, of 'de NAC-knakker waar Bertje zo naar snakke', in tegenstelling tot B.B. geen 'echt' streefdoel. P.F. Thomése, maar ook J. Kessels, stellen deze man, die Berend overigens niet voor zichzelf zoekt, maar in opdracht van 'een account', voortdurend

841 in vraag als een subject dat iemand in beweging vermag te brengen, als object van verlangen. Dit streefdoel krijgt al meteen bij de eerste vermelding — overigens niet door Berend zelf, die heeft het in eerste instantie over zijn ‘account’ (hij is tenslotte een ondernemer, die onderwerpt zich liever berekend aan ‘cliënten’, dan wel aan een onberekenbaar object), maar door J. Kessels — een vraagteken achter zich: ‘Waar gaat het om? Een of andere vermiste vent, zei je?’ Hij mag dan wel ‘vermist’ of verdwenen zijn, hij wordt niet ‘gemist’, hij ontbreekt aan niemand, geen mens die hem nodig heeft. Waarom hem gaan zoeken? Dat ze hem niet ‘[k]ennen’ is voor J. Kessels en P.F. Thomése al voldoende reden om het niet te doen. Is een project alleen maar geoorloofd wanneer je door persoonlijke ervaring aan je object gebonden bent, wanneer het waardevol voor jezelf is? Berends doel heeft in elk geval een nogal willekeurig en onbepaald karakter. Het is een ‘doorvergaderde bedrijfs-eikel’, of ‘[s]eriewerk’, ‘inwisselba[ar] kantoorfabricaat’, een product dat makkelijk te vervangen is, dat zich in niets van andere onderscheidt, dat samen met ontelbare andere met behulp van een en dezelfde matrijs is gegoten. B.B. duwt terstond Perry Boone van zijn plaats als object van verlangen: ‘Je raakte geen kerels kwijt. Niet in de zin dat je ze miste of zo. Alleen meisjes, vooral bepaalde, konden verloren raken, zomaar ergens, langs het broodkruimeltjesspoor van de tijd. Ik moest hierbij in het bijzonder aan B.B. denken [...].’

‘Kennen’ doet P.F. Thomése B.B. wel degelijk, haar borsten, maar veel meer nog haar billen. B.B., lang geleden, aan de flipperkast in de Cafeteria Van Vroeger, ‘de gloednieuwe Bally “Gold Rush”’; hij, ‘net nog te klein’ voor dit ‘hels paradijs’, vlak achter haar, haar ‘meisjesbillen’ vlak voor hem, en almaar kijken naar die billen, tot ze ‘vertrouwde, haast huiselijke rondingen’ worden. Een buitengewone, intens fysieke ervaring, ‘een heel vreemd effect’, verbindt de jonge Thomése met B.B. Haar billen, ze oefenen kracht op hem uit, op bovennatuurlijke wijze haast, B.B. is zijn ‘gedroomde tovermeisje’ met ‘de gedroomde toverkant’. Ze brengen hem volledig onder hun invloed, maken hem machteloos, willoos, zijn waarneming verandert of ‘de kant, de zilveren meisjeskant, de kogelronde flipperkant danste voor mijn ogen, werd ronder en ronder’. Haar ‘kant’ brengt hem in beweging, doet hem volgen; hij wordt ‘meegetrokken’. Een enkel aspect van die billen is verantwoordelijk voor die onweerstaanbare aantrekkingskracht: hun beweeglijkheid, veranderlijkheid. B.B.’s bewegen lijkt in niets op het stappen van de ‘eentonige robots’ in het voetbalstadion van FC Sankt Pauli, voorgeprogrammeerde machines waarvan de strakke bewegingen geen verscheidenheid kennen: ‘En dát was pas bewegen. Hoe zij het deed’. Al flipperend ‘dein[t]’ B.B.’s kant, als een wateroppervlak beweegt ze zich in onregelmatige golving op en neer.

842 Haar billen maken ‘neukbewegingen’ — het zijn ‘kronkelende heupbewegingen’ —, ze wringen zich in allerlei bochten, vormen lusvormige krommingen. Nooit vertonen die billen hetzelfde, voorspelbare uitzicht; het is een ‘steeds van vorm verschietende, ongrijpbare meisjeskont’, een kont met ‘telkens onvoorziene rondingen’. Die billen zijn als zelfstandige entiteiten voor wie het bestaan volledig afhangt van dit bewegen — ‘zijn’ is een formele kwestie, het ‘ware zijn’ een onverdroten zoeken naar een eigen vorm die zich nooit laat vinden; ‘B.B.’s zeer zichtbare billen [...] bewogen alsof ze die beweging nodig hadden om te kunnen gaan bestaan, om hun ware vorm te vinden.’ Achter de flipperende B.B. ondervindt de jonge P.F. Thomése de meeslepende kracht van ‘een buitenkant’ die zich niet laat vatten, B.B.’s verspringende zitvlak prikkelt hem om ongekende gebieden te exploreren. Want samen met de dwingende aanwezigheid van B.B.’s lichaam dringt zich ‘dat glorende besef’ op ‘van iets wat groter was dan jezelf, godsakke, godnondeju, groter dan je handen in ieder geval, iets wat meer was dan je met al je dromen, met heel je voorstellingsvermogen, met heel je jonge onervaren, nog ongedoopte lul redelijkerwijs had kunnen bevatten’, wat P.F. Thomése tevens ‘[d]e belofte’ noemt. B.B.’s ‘ontvankelijke lichaam’, dat lichaam dat ‘vrij toegankelijk’ is, doet niet alleen de hoop bij de jonge P.F. Thomése ontstaan eens dit lichaam te betreden, maar tevens de verwachting buiten zichzelf te treden, boven het huidige ik uit te stijgen. Met B.B.’s lichaam, ‘dat halvemaanvormige ruimteschip’, ontdekt hij ‘de onbetreden wildernis der begeerte’, openen zich perspectieven, verschijnt de lokkende verte, het verschiet, de toekomst als dusdanig, eindeloos veel mogelijkheden liggen voor hem. Voor de terugblikkende oudere Thomése krijgt die ervaring een wel heel cruciale betekenis; B.B. wordt synoniem met zijn jeugd. Met haar billen, ‘die vleesgeworden contouren van mijn verdwenen jeugd’, markeert B.B. het begin, het moment bij uitstek waarop het leven zich voor het eerst (en meteen voor het laatst?) genereus in alle mogelijke richtingen voor hem openlegt, het willen zich totaal ongekend in alle hevigheid opdringt.

B.B. is het object van verlangen par excellence, zij belichaamt een onherstelbaar gemis. Hoewel het lichaam van B.B. uiteindelijk nooit bereikt is en dit liefdesverhaal bijgevolg nog openligt, is P.F. Thoméses project, de terugkeer naar de Cafeteria Van Vroeger, niet te verwezenlijken, het is bij voorbaat onmogelijk: de jonge B.B. en de jonge P.F. Thomése zijn voorgoed opgeslokt door het verleden. De verteller P.F. Thomése herinnert zijn lezer overigens voortdurend aan het onuitvoerbare karakter van zijn onderneming: ‘het ontvankelijke lichaam van B.B., waar ik wel nooit meer bij zou uitkomen [...] voor eeuwig achtergelaten in de cafeteria die niet meer bestond’ of ‘geluk dat nooit was afgehaald en dat daarom als het ware nog steeds als pakje op de geadresseerde lag te

843 wachten, op een postkantoor dat inmiddels helaas was opgedoekt'. Het personage P.F. Thomése handelt tegen beter weten in, hij stort zich in een onhaalbaar project, hij laat zich voortdrijven door een zich steeds terugtrekkend object, een hersenschim. Hij is een dromer; hij laat zijn verbeelding, zijn verlangen door geen feitelijkheden doodmaken. Onbereikbaar blijft de jonge B.B. hem bekoren, blijft zij macht over zijn gemoed hebben, nestelt zij zich voorgoed in zijn hart, zijn geest, hij noemt haar 'mijn verre, nabije, verwaarloosde, maar nooit vergeten, hoogsteigen, allereigenste, beweegbare billenwonder', 'mijn bloedeigen B.B.' (mijn cursivering). P.F. Thomése is een personage uit de door J. Kessels' zo geliefde countryliedjes, waarin 'de jongens nog wisten wat het was om te verlangen naar iets wat je toch nooit kreeg', tegenstemmen die onophoudelijk uit de radioauto opklinken.

(Ergens bij het lemma 'nostalgie' schrijft P.F. Thomése in *Nergensman*: 'Orfeus die zijn geliefde niet vindt, gelukkig niet, want als hij haar vindt, kan hij niet meer naar haar verlangen. Laat haar maar ontbreken, dat is de enige manier om van haar te blijven houden. Dierbare onbereikbaarheid.'))

Tegengestelde objecten vooronderstellen tegengestelde subjecten, afhankelijk als beide van elkaar zijn. Berend is het uiteindelijk toch alleen maar om de oplossing te doen, de uitkomst. 'Nu de ontknoping naderde, groeide Bertje in zijn rol.' P.F. Thomése niet. Hij schuwt het aankomen, klaarkomen. Blijft hij de Cafeteria Van Vroeger almaar denkbeeldig opzoeken, de replica ervan aan het einde van de roman ontvlucht hij. Terwijl de oorspronkelijke Cafeteria Van Vroeger de aanlokkelijke, maar niet te bereiken billen omvat, huist in de replica, de thuishaven van Perry Boone gelegen in een nieuwbouwwijk, die 'af' is, voltooid, zonder tekort, ten einde gebracht en bijgevolg 'dood', het maar al te gretige, beschikbare vlees. In de woonkamer van de ouder geworden B.B. zijn in zekere zin alle rekvisieten van de cafeteria terug te vinden: '[d]e witte tegelvloer', de 'frituurinstallatie', '[d]e toonbank met koelvitrine' en 'een originele Wurlitzerjukebox'. Eén attriboot slechts ontbreekt: 'de Bally Gold Rush', 'dat paradepaardje van de oude cafeteria van weleer, waar mijn billenborstenbeestje zo tegenop kon rijden, met stoten die kort en heftig konden zijn maar ook met van die lange halen'. De huisraad is vervolledigd met een ander meubelstuk, een 'witleren pornobank'. Het rijden, dat op en neer bewegen van de jonge B.B. achter de flipperkast, dat in de jonge Thomése voor het eerst het verlangen opwekte, hij wordt er nu zelf het voorwerp van: 'Ze stonden schuin van achteren tegen me aan te rijden alsof ik een flipperkast was of zoiets, [...].' Hij noemt B.B. nu 'ouwe snackslet van me, goudgele frietsloerie', 'die oude cafeteriahoer van me'.

Gul reikt ze samen met haar dochter de frikadellen uit, ‘met een baaierd aan sauzen’, de ‘negerlul speciaal’. Maar P.F. Thomése verlangt enkel nog naar de ‘zaaddodende aanwezigheid’ van Berend; hij wil vertrekken uit ‘deze Bredase kutwoning, met de frituur op 4 en het verstand op nul’, ‘weg uit deze neoretronieuwbouwhel met voorverwarmde dildo’s’. Alsof ze zich in vijandelijk gebied bevinden, noemt hij hun uiteindelijke vertrek een ‘snelle aftocht’; onverwijld trekken zij zich terug ‘uit dit kutlabyrint’, een doodlopend woonerf, ‘aan het einde ervan was niets. Geen richting, geen horizon’. Met de Toyota Kamikaze, ‘hun vluchtauto’, trachten ze zo vlug mogelijk te ontkomen aan de vijand. En als bij toeval — ook nu handelen de personages P.F. Thomése en J. Kessels niet met voorbedachten rade of doelbewust — wordt ‘de Kamikaze’ toch nog tot een vernietigingswapen. Bij wijze van spreken natuurlijk, niet daadwerkelijk!

Hij gaf uit ongeduld echter iets te veel gas, waardoor de witte grafkiezels ratelend als mitrailleurkogels op het doorzonraam en de aluminium roldeur van de carport werden afgevuurd. Het was een spervuur waar menig executiepeloton zijn vingers bij zou hebben afgelikt.

Maar deze ‘levende doden’ beschieten — dat ze een flinke straf verdienen staat buiten kijf — blijft uiteindelijk slechts een aardig neveneffectje van dat andere uiterst noodzakelijke manoeuvre: ‘wegwezen’, zich in veiligheid brengen. J. Kessels en P.F. Thomése blijken zich toch vooral te willen onttrekken aan de hoogst nadelige invloed die uitgaat van bewoners van een nieuwbouwwijk of mensen die de bereikbaarheid genegen zijn. Zij willen liever niet aangetast worden door deze voorliefde. Haastig verruilen zij het netjes opgepoetste, volledig in zichzelf besloten woonerf voor ‘het versleten asfalt vol kuilen en kapotte plekken’ richting ‘het oude, vertrouwde Tilburg’, of ‘richting huis’ zoals P.F. Thomése het elders in de tekst noemt, maar niet zonder onmiddellijk een vraagteken te plaatsen achter ‘huis’.

(Onder het kopje ‘Onze man in Heimweestad’ in *Nergensman* schrijft P.F. Thomése: ‘Op een dag houd je op met “naar huis” te gaan. [...] Heimwee en nooit meer terug naar huis, dat wordt ook wel melancholie genoemd. [...] Het is het besef dat de goede oplossing weliswaar bestaat, maar nooit meer teruggevonden kan worden.’)

Hazen zijn geen konijnen. Zij hebben bijvoorbeeld geen ‘burgerwoning onder de grond [...] met wel honderd gangen en tweehonderd vertrekjes’ waar ze met z’n allen gezellig samenhooken, voor hen volstaat ‘een klein kuiltje tussen het gras om te schuilen’.

- Peter Sloterdijk, *Kritiek van de cynische rede*. De Arbeiderspers, Amsterdam, 1984.
- Charlotte Mutsaers, *Hazepeper*. De Bezige Bij, Amsterdam, 1986.
- Walter Benjamin, *Eenrichtingsverkeer*. Sauternes, Amsterdam, 1991.
- Jan Masschelein, 'Laat ons gaan'. In: Jan Masschelein & Maarten Simons (red.), *Europa anno 2006. E-ducatieve berichten uit niemandsland*. Acco, Leuven, 2006.
- Jeroen Vullings, 'Alleen in zijn kamer. Profiel P.F. Thomése'. In: *Vrij Nederland*, 16 februari 2009.